

Юридичні науки

Соларьова Дар'я Володимирівна

студентка

Слідчо-криміналістичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОФАЙЛІНГ – ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

***Анотація.** Розглянуто профайлінг як засіб підвищення ефективності протидії злочинності. Розкрито його значення у сучасній криміналістиці, а саме у діяльності з розкриття та розслідування злочинів та попередження вчинення протиправних дій. Встановлено, що подальшому розвитку профайлінгу в Україні сприятиме підготовка кваліфікованих спеціалістів, а також забезпечення можливості підвищення рівня психологічних знань працівників правоохоронних органів.*

***Ключові слова:** запобігання злочинам, ознаки неправди, невідомий злочинець, прогнозування, профайлінг, психологічний профіль, розслідування злочинів.*

Постановка проблеми. Розвиток сучасного суспільства пов'язаний із вкоріненням у свідомість громадян поваги до духу і букви закону, їх якісну трансформацію. Але незважаючи на прагнення людства до високих моральних засад та гармонії, злочинність як соціальне явище продовжує існувати, а розвиток науки і технологій сприяє її еволюціонуванню та появі нових видів злочинів. Отже, розроблення та впровадження сучасних технологій, новітніх прийомів, методів та методик у практику боротьби зі злочинністю залишається однією з актуальних проблем сьогодення. Одним з новітніх методів психолого-криміналістичної спрямованості, що включає

накопичення слідової інформації з місць вчинення злочинів та дозволяє встановлювати психологічні особливості злочинців, виявляти ознаки серійності злочинів, вчинених у різних місцевостях, – є профайлінг.

Ступінь розробленості проблеми. Аналіз літературних джерел свідчить, що проблема створення психологічного профілю невідомого злочинця розглядалися у працях А. С. Бароніна, Г. М. Гетьман, Ю. Б. Ірхіна, А. М. Коструба, С. М. Лозової, В. С. Медведєва, О. В. Одерія, А. В. Старушкевича, С. В. Страхова, А. І. Тимошенко, С. О. Шевцова, та інших. Але відсутність достатньої кількості наукового підґрунтя, що сприятиме вирішенню питань практики боротьби зі злочинністю, а саме: знаходження та затримання злочинця, розкриття серійних злочинів насильницького характеру, – зумовлює необхідність продовження досліджень цієї проблеми.

Метою статті є висвітлення сутності методу психологічного профілювання, розкриття його значення у діяльності з розслідування злочинів, а також запобігання злочинності в цілому.

Виклад основного матеріалу. Сучасна криміналістика поряд з юридичними і спеціальними знаннями передбачає обов'язкове застосування в процесі розкриття і розслідування насильницьких злочинів передових досягнень психологічної науки. Даний підхід ґрунтується на обліку психологічної основи поведінки людини як живої істоти і суб'єкта соціальних відносин в середовищі собі подібних. У сучасній криміналістиці активно застосовується метод психологічного портретування. У правоохоронній практиці - це метод визначення індивідуально-психологічних особливостей та особливостей поведінки об'єкта оперативної уваги шляхом складання психологічного профілю [1, с.7].

Профайлінг (англ. profile – профіль) – профіль, обрис, контур [2, с. 598] – інтегральна методика запобігання злочинам через виокремлення характерних рис осіб, які вчинили злочин або готуються його вчинити, на

основі психологічних, кримінологічних, криміналістичних і соціологічних знань [3, с. 154]; це комплекс соціально-психологічних методик з діагностики особистісних особливостей, приховуваних мотивів та інформації, яка повідомляється, що ґрунтується на оцінюванні невербальної та вербальної поведінки об'єкта [4, с. 13]. Профайлер – спеціаліст, що відтворює портрет невідомого злочинця за слідами на місці злочину, визначає ареал проживання людини, яка вчинила злочин, для найшвидшого його затримання. Таким чином, профайлинг є сукупністю методів психолого-криміналістичної спрямованості [5].

Психологічний профіль особи невідомого злочинця – ідеальна модель, яка містить інформацію про поведінкові особливості, виявляє й визначає такі риси невідомого злочинця, що сприяють його встановленню та виявленню, та побудована спеціалістами у певних галузях знань (психологом, психіатром, криміналістом, сексопатологом тощо). Технологічний процес побудови психологічного профілю складається із системи етапів: 1) оцінка злочину (надається кримінологічна та криміналістична характеристика вчиненого злочину, аналізуються раніше вчинені (розкриті та нерозкриті) подібні злочини з метою виявлення ознак серійності); 2) аналіз і комплексна оцінка місця події (або місця вчинення злочину); 3) аналіз особи жертви (потерпілого) (повинен проводитися з урахуванням віктимологічних аспектів і ґрунтуватися на відомостях про її особистісні риси, властивості та особливості); 4) оцінка результатів проведених слідчих та оперативно-розшукових дій (відбувається оцінювання зібраної інформації, отриманої під час допиту свідків, очевидців, у деяких випадках потерпілих, результатів проведення спеціальних експертних досліджень); 5) оцінка висновку судово – медичного експерта (особливе значення на цьому етапі має аналіз висновку судово – медичної експертизи трупа, а також результатів додаткових

лабораторних (хімічних, біологічних) досліджень); б) розроблення психологічного профілю особи невідомого злочинця та визначення основних індивідуально – психологічних характеристик, яке проводиться з метою обмеження кола підозрюваних; 7) підготовка рекомендацій і пропозицій органам розслідування (слідчому) на підставі складеного психологічного профілю.

Створення у процесі аналізу інформації психологічного профілю особи невідомого злочинця сприяє: 1) визначенню його психологічного й емоційного стану при вчиненні злочину, тобто поза його буденним життям, що дозволяє прогнозувати можливу поведінку цієї особи в умовах реального існування в соціумі; 2) можливому прогнозуванню подальших дій невідомого злочинця, що охоплює уявлення про те, як він буде діяти, через який проміжок часу після вчинення попереднього злочину може вчинити наступний, у який час доби, яке знаряддя злочину обере, де буде «полювати» на жертву, її типові прояви, вік, стать, територіальне місце вчинення злочину, спосіб пересування, маскування або знищення слідів злочину; 3) наданню в розпорядження слідчого інформації орієнтуючого змісту, що є своєрідним керівництвом для нього під час встановлення особи невідомого злочинця [6, с. 676-677].

Враховуючи сучасний стан розвитку злочинності, використання профайлінгу у криміналістиці має важливе значення, оскільки дає можливість вирішення низки завдань у процесі розслідування кримінального провадження: а) виявлення, припинення і розкриття злочинів, їх попередження, а також встановлення осіб, що цікавлять правоохоронні органи; б) збирання та обробки інформації, що використовується у процесі організації розшуку осіб, які переховуються від слідства і суду; в) підготовки та здійснення оперативно-розшукових заходів [7, с. 83]. Створення психологічного профілю особи невідомого злочинця

надає можливість слідчому перевірити, спростувати версії, які виникли в ході розслідування кримінального провадження або побудувати нові версії щодо особи невідомого злочинця, звузити коло підозрюваних осіб, зокрема, зосередити увагу на певних психологічних, соціальних чи демографічних особливостях особи невідомого злочинця. На підставі чого виникає можливість спростування раніше висунутих та побудови нових версій щодо особи невідомого злочинця, зокрема, стосовно події злочину в цілому, визначення системи тактичних прийомів (тактичних комбінацій) і тактичних операцій з метою встановлення особи невідомого злочинця [8, с. 174-175]

Останнім часом трактування поняття «профайлінг» набуло розширеного значення, що включає в себе низку прикладних психологічних методик, метою яких є оцінка достовірності інформації за вербальними і невербальними проявами поведінки людини – безінструментальна детекція неправди. Особа, яка працює з низкою даних, отриманих при прямій контактній взаємодії – верификатор. На відміну від профайлінга, особа, щодо якої потрібно зробити однозначний висновок про її причетність або непричетність до розслідуваної події, – вже наявна [5]. Профайлінг заснований на тому, що більшість людей відчуває дискомфорт, коли повідомляє неправду. Обманщик усвідомлює, що його може бути викрито і покарано. Приховувати свої справжні почуття тим складніше, чим масштабніше обман. Тому методики профілювання безпосередньо пов'язані з психологією. Профайлер звертає увагу на жести, емоції або мікроекспресію, які не може контролювати співрозмовник, який відчуває психологічне напруження. До них відносяться: нестандартна поведінка; посилена жестикуляція; використання незвичних мовних конструкцій; неконтрольовані фізіологічні ознаки – почервоніння або збліднення шкіри, посилене потовиділення, тремор пальців рук тощо. Досвідчений злочинець

намагається контролювати свої жести та міміку. Однак при тривалій бесіді зробити це не просто. Досвідчений спеціаліст помітить найменші ознаки неправди і почне ставити «потрібні» питання, щоб підтвердити свої припущення. Профайлінг є оперативною психодіагностикою. Така методика дозволяє скласти психологічний портрет досліджуваної особи, а також проаналізувати отримані вербальні та невербальні відомості для виявлення неправди [9].

Візуальне спостереження та бесіда – один із провідних методів профайлінгу, спрямований на виявлення неконгруентності (неузгодженості) вербальної та кінестетичної, соматичної інформації. Такий метод ґрунтується на положенні, що будь-які переживання людини (психоемоційні реакції) так чи інакше проявляються в її зовнішньому вигляді, міміці, жестах, реакціях зіниць, залоз внутрішньої (гіпофіз та ін.) та зовнішньої секреції (потовиділення та ін.), позах, інтонаціях голосу тощо. Хвилювання, дискомфорт, пов'язаний із намаганням приховати наміри, ввести в оману оточуючих, маніпулювати ними, викривають саме ті елементи поведінки людини, її пози та міміки, які виходять за межі свідомого контролю. Втім, щоб замаскувати свої думки, тренований злочинець намагається змінити вираз обличчя, що може ввести в оману спостерігача. Застосування методів профайлінга разом із психотерапевтичними та характерологічними знаннями на практиці дають високі результати [10, с. 114].

Висновки. Профайлінг є засобом підвищення ефективності протидії злочинності. Його практичне застосування у превентивній діяльності та під час досудового розслідування сприятиме попередженню вчинення протиправних дій, якісному та швидкому розслідуванню й розкриттю злочинів. Тому, з метою подальшого розвитку профайлінгу в Україні виникає необхідність у підготовці кваліфікованих спеціалістів, забезпеченні

можливості підвищення рівня психологічних знань для профілювання особистості злочинця у працівників правоохоронних органів.

Література

1. Седнев В. В., Ирхин Ю. Б., Одерий О. В., Коструб А. Н. Методология психологического портретирования при раскрытии и расследовании серийных насильственных преступлений: итоги и перспективы развития // Криміналістичний вісник : наук.-практ. зб. Київ : ТОВ Еліт Прінт, 2012. № 1 (17). С. 6-14.
2. Мюллер В. Англо-русский словарь. 70000 слов и выражений. Изд. 14-е, стереотип. Москва : Советская энциклопедия, 1969. 912 с.
3. Подільчак О. М. Кримінологічний профайлінг – реалізація вчення про особу злочинця // Право і суспільство, 2017. Частина 2. № 4. С. 154-157.
4. Руть Ю. В., Мартинова Т. О. Психологія профайлінгу : навч. посіб. Київ: ДП Вид. дім «Персонал», 2018. 236 с.
5. Спирица Е. Психология лжи и обмана. Как разоблачить лжеца. URL: <https://psy.wikireading.ru/3737> (дата звернення: 19.11.2019).
6. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 20 : Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В. Ю. Шепітько та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2018. 952 с.
7. Жерж Н. Застосування методу психолого-криміналістичного портрета злочинця при розслідуванні окремих видів злочинів // Вісник Національної академії прокуратури України. Київ, 2015. №1 (39). С. 79–86.

8. Гетьман Г. М. Проблеми визначення сутності психологічного профілю особи невідомого злочинця у слідчій діяльності. Проблеми законності. Харків, 2017. Вип. 136. С. 173-180.
9. Профайлинг в психологии. URL: <https://searchinform.ru/kontrol-sotrudnikov/profajling/npravlenie-profajlinga/profajling-v-psihologii/> (дата звернення: 17.12.2019).
10. Мерзликин Й. Значение профайлинга в современном мире. Технология выявления неконгруэнтности // Научный вестник Московского государственного технического университета гражданской авиации. Москва, 2015. № 218. С. 114–116.